

До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 61.051.022 Державного вищого
навчального закладу Ужгородського
національного університету
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора

Щербанюк Оксани Володимирівни

на дисертацію Брезіної Тетяни Миколаївни

«Конституційні межі реалізації права громадян на захист у суді:

Україна та зарубіжний досвід»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Право громадян на судовий захист є одним із найважливіших конституційних прав. Україна як правова держава повинна забезпечувати для цього належну діяльність судових органів, якісне процесуальне законодавство а також ефективну систему органів та осіб, що забезпечують виконання судових рішень. Громадянам повинно бути гарантовано реальний доступ до правосуддя, неухильне дотримання процедури судового розгляду, забезпечення дотримання передбачених законом прав та гарантій учасників судового процесу, а також можливість оскарження прийнятих судових рішень.

Право на судовий захист в юридичній науці розглядається як інститут конституційного права, часто ототожнюється з самим правосуддям або розглядається як гарантія доступу до нього. Право на судовий захист гарантується у всіх видах судочинства -- конституційному, адміністративному,

цивільному, кримінальному та господарському. Всі вони покликані забезпечувати захист законних прав та свобод людини і громадянина.

Будь-яке суб'єктивне право має соціальну цінність тільки тоді, коли воно є належним чином гарантоване та захищене. Гарантування прав громадян передбачає наявність можливості вимагати від інших фізичних та юридичних осіб дій, що відповідають змісту відповідних прав. На державу покладається обов'язок забезпечити належні умови для реалізації прав громадян, а також створити ефективну систему захисту таких прав від можливих порушень.

Серед вчених-конституціоналістів тривають дискусії щодо того, чи кожне право, регламентоване у розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», може бути захищене судом при відсутності чіткого механізму (регламентації), як саме те чи інше право має бути захищене. Конституція України гарантує кожному право на судовий захист. Однак закріплення права громадянина на рівні норми права призводить до виокремлення певних меж такого права, вписаних у нормі.

Конституційна регламентація права на захист у суді є основою для подальшої правової регламентації даного права у законодавстві про судоустрій і статус суддів та у процесуальних кодексах. Конституція України у цьому сенсі закріплює об'єкт захисту, є базисом для закріплення права на судовий захист, яке конкретизується у національному законодавстві. У зв'язку з цим актуальності набуває дослідження конституційних меж права громадян на захист у суді із розкриттям особливостей таких меж в Україні та за кордоном.

Наведене свідчить про безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Т.М. Брезіною.

Як зазначає дисертантка, тема дисертаційного дослідження: «Конституційні межі реалізації права громадян на захист у суді: Україна та зарубіжний досвід» відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, Плану заходів з виконання

Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2015 році, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р, плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 роки. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.», розробленою науковцями зазначеного університету.

Метою дисертаційного дослідження є аналіз конституційних положень, теоретичних підходів, наукових розробок для з'ясування проблематики меж конституційного права на судовий захист, механізм реалізації і ролі суду в цьому механізмі, а також напрацювання законодавчих удосконалень з вказаного питання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації Т.М. Брезіної, забезпечується використанням широкого методологічного інструментарію та значним обсягом джерельної бази. Так, методологічною основою дисертаційного дослідження є ряд загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, серед яких найбільше застосовано емпірико-теоретичні методи: діалектичний, аналіз і синтезу, структурно-логічний та формально-логічний, а також порівняльно-правовий.

При дослідженні правової природи та змісту права на судовий захист використано *емпірико-теоретичні методи*, при цьому були застосовані діалектичний та системний підходи до розгляду досліджуваних проблем конституційних меж реалізації права на судовий захист, визначення основних структурних елементів права на судовий захист, конфліктів, які не належать розгляду в судовому порядку (розділ I). Крім того, використання *формально-юридичного і порівняльного методів* (розділ II) дало змогу проаналізувати судовий інститут як форму захисту прав, запровадження позасудових процедур

у вирішенні дрібних конфліктів (на прикладі Німеччини). За допомогою *синхронного порівняння* досліджено інститут судового захисту та позасудові інститути в Україні та в зарубіжних країнах. Для виявлення структури змісту права на судовий захист в Україні та зарубіжних країнах, судової практики та рішень Європейського суду з прав людини було застосовано *структурно-логічний та формально-догматичний методи* (розділ III).

Нормативно правовою основою дисертаційного дослідження є: Конституція України та Конституції зарубіжних країн, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, рішення Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, такі міжнародні акти, як: Декларація з прав людини, Загальна декларація прав людини та основоположних свобод тощо.

Структура дисертації складається із вступу, трьох розділів, які поділено на дванадцять підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Розділ I дисертаційної роботи присвячений правовій природі та змісту права на судовий захист. У розділі II дисертаційного дослідження розкрито види здійснення права на захист. Розділ III присвячений структурі змісту права на судовий захист та особливостям здійснення його в Україні та зарубіжних країнах. В кінці кожного розділу дисертаційного дослідження автором наводяться висновки, так само як і в кінці дисертаційного дослідження у цілому.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертаційна робота Т.М. Брезіної присвячена комплексному науковому дослідженню конституційних меж реалізації права на захист у суді. Значний обсяг робіт українських і зарубіжних науковців спрямований на вирішення проблем судового захисту прав і свобод людини і громадянина, проте недослідженим залишається питання конституційних меж реалізації права на захист в суді.

Високим ступенем наукової обґрунтованості відзначаються положення підрозділу 1.2. «Зміст права на судовий захист і його елементи», де

дисертанткою аргументовано, що зміст права на судовий захист включає систему інституційних та процесуальних чинників. Інституційні – елементи права на судовий захист відображені у судоустрої України, засадах організації судової влади. Процесуальні – елементи права на судовий захист такі як доступ до правосуддя, легітимні обмеження права на судовий захист, належна судова процедура, право бути заслуханим, знати про розгляд справи, розумний строк розгляду, ефективні способи захисту порушеного права, мотивоване судове рішення, виконання рішення суду. Авторкою наголошено, що положення Конституції визначають загальні правила, відповідно до яких всі юридичні спори є предметом судового розгляду. Ці правила зводять юрисдикцію судів до юридичних спорів, конфліктів, які виникають у державі. Процесуальним законодавством визначено категорії справ, захист яких віднесено до тієї чи іншої юрисдикції судів. У зв'язку із цим, дисертанткою пропонується розмежовувати поняття «юридичний конфлікт» та «юридичний спір», закріпити таке розмежування на законодавчому рівні з метою поділу спорів, які можуть бути вирішені у позасудовому порядку, і спорів, які вирішуються судом. Вказане призведе до чіткості правового регулювання, зменшення кількості судових спорів, реального функціонування інституту досудового врегулювання спорів.

Також заслуговують на увагу та підтримку висновки дисертантки, зроблені за результатами роботи над підрозділом 3.4. «Легітимні обмеження конституційних прав громадян та їх судовий захист» – авторка наголошує, що важлива роль у дотриманні прав і свобод людини та громадянина при вирішенні складних завдань державного і суспільного характеру покладається на так званий «трискладовий тест». В аспекті неможливості обмеження прав і свобод людини «трискладовий тест» має застосовуватися для дотримання балансу при обмеженні прав і свобод в демократичному суспільстві. Він включає три елементи: обмеження прав і свобод людини має слугувати легітимній меті; не обмеження прав і свобод людини може призвести до

завдання істотної шкоди цій меті; шкода, що може бути завдана не обмеженням прав і свобод людини вагоміша, за шкоду завдану таким обмеженням. Тільки за наявності всіх трьох складових можна говорити про те, що підстави обмеження прав і свобод людини є правомірними.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки, практичні пропозиції можна застосовувати: у науково-дослідній галузі для подальших досліджень меж реалізації права на захист у суді; у нормотворчій діяльності законодавчого органу для взяття ідей, опрацювання їх і запровадження шляхом прийняття законів; у навчальному процесі для розробки лекційних та практичних занять студентам; у просвітницькій роботі для правової обізнаності громадян щодо реалізації права на судовий захист та вирішення незначних конфліктів у позасудовому порядку.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Разом з тим, позитивно оцінюючи проведену наукову роботу, необхідно зазначити, що дане дослідження містить низку положень, висновків, пропозицій і рекомендацій спірного характеру, що можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації, а саме:

1. Стаття 124 Конституції України в редакції Закону № 1401-VIII від 02 червня 2016 року визначає, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. У зв'язку з цим хотілося би почути позицію дисертантки щодо її авторської оцінки конституційних положень щодо обов'язкового досудового порядку урегулювання спору, зокрема, в контексті співвідношення такого обов'язкового порядку із доступом до правосуддя, адже раніше Конституційний Суд України встановлював, що обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення за нею правосуддя, порушує право особи на судовий захист (рішення у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції

України (справа про досудове врегулювання спорів), 9 липня 2002 року, N 15-рп/2002).

2. За результатами роботи над підрозділом 1.3. дисертантка доходить висновку, що в умовах того, що на теренах нашої держави з часу становлення України як незалежної держави періодично відбуваються революції, вказане є чітким сигналом того, що інститути Президента та парламенту мають бути переглянуті з метою розширення повноважень парламенту. Як саме, на думку дисертантки, слід розширити повноваження парламенту?

3. У дисертаційному дослідженні у підрозділі 3.5. дисертанткою аналізується статистика прийняття та повернення конституційних скарг, яка показує, що більше половини конституційних скарг, які надходять до Конституційного Суду України, повертаються суб'єктам звернення через невідповідність їх форми вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України». У цьому контексті слухним було би дисертантці запропонувати можливі шляхи вирішення даної проблеми.

4. У висновках до дисертаційного дослідження запропоновано на конституційному рівні закріпити таке поняття як «справедливе правосуддя». Запропоноване, на думку дисертантки, підвищить вимоги та стандарти здійснення правосуддя, суд керуватиметься, крім законодавства, вимогами справедливості при прийнятті рішень. Дана вимога вносить в рішення суду елементи співмірності, моральності, а значить, застосувавши такі критерії, рішення буде справедливим. У зв'язку з цим під час захисту дисертаційного дослідження хотілося б почути позицію дисертантки щодо того, як буде співвідноситися тоді прийняття рішення на засадах справедливості із такими існуючими засадами процесуального законодавства, як законність та верховенство права?

5. У висновках до дисертації авторкою наголошено, що «... формування критеріїв для визначення того, чи юридичний спір має бути предметом судового захисту, відбувається шляхом творення прецедентів судової практики.

Встановлено, що застосування методу використання судового прецеденту у кожній конкретній ситуації не вирішує глобального питання – невідповідностей між Конституцією та процесуальним законодавством» (с. 170). Спірним, на наш погляд, є застосування категорії «судовий прецедент» до українського права, адже практика Верховного Суду хоч і є орієнтиром для національних судів, але це не можна назвати судовим прецедентом у чистому вигляді.

Вказані зауваження мають дискусійно-рекомендаційний характер і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Т.М. Брезіної. Дисертаційне дослідження виконано дисертанткою самостійно, всі сформульовані у ньому положення та висновки обґрунтовані автором самостійно.

Повнота викладу результатів дисертації. Оpubліковані Т.М. Брезіною наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Достатньою є апробація результатів дисертаційного дослідження, які оприлюднені авторкою у низці наукових доповідей, виступів, повідомлень на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Виконаве дисертаційне дослідження є актуальним, своєчасним, має наукову новизну та важливе значення для розвитку правової науки. Робота характеризується ґрунтовністю дослідження, точністю та послідовністю викладення матеріалу.

Загальний висновок по дисертації. На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація Брезіної Тетяни Миколаївни «Конституційні межі реалізації права громадян на захист у суді: Україна та зарубіжний досвід» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові, самостійні, науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, поставлену темою дослідження, відповідає вимогам п.10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167 «Про

проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Брезіна Тетяна Миколаївна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

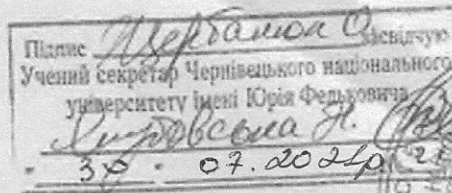
Завідувач кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича,

доктор юридичних наук, професор

Оксана ЩЕРБАНЮК



Відрук опущено

3.08.2021р.

Голова вченої ради

ДФР 61.051.022

проф. Заборовської В.В.